

KONCEPCJA „PRAWA TURYSTYKI” W NAUKACH O ZARZĄDZANIU I JAKOŚCI¹

Dominik BOREK¹

¹ dpborek@wp.pl, 0000-0002-4359-9426

Streszczenie: „Prawo turystyki” jako koncepcja ma charakter podmiotowy, przez co dotyka jednostek kontraktujących w obszarze turystyki. W ramach rozważań w niniejszym artykule zostanie przedstawiona istotność tej koncepcji dla dyscypliny nauk prawnych oraz nauk o zarządzaniu i jakości. Podobnie jak nauki prawne dyscyplina nauk o zarządzaniu i jakości również jest składową dziedziną nauk społecznych. Pokrewieństwo wskazanych dyscyplin naukowych i ich interdyscyplinarność jest szczególnie widoczna w obszarze koncepcji „prawa turystyki”.

W artykule zostaną przedstawione akty prawa powszechnie obowiązującego z obszaru turystyki. Obowiązki skierowane do przedsiębiorców turystycznych jako nakazy i zakazy prawne dotyczą określonego zachowania się w ramach prowadzonej działalności. Celem tychże obowiązków jest ochrona interesu turysty grupowego jak i indywidualnego. Obowiązki te widziane w kontekście „prawa turystyki” służą głównie realizacji szeroko pojętego dostępu do turystyki. Istnienie obowiązków, które zobowiązują podmiot rynku turystycznego do określonego działania, wskazuje, iż koncepcja ta stara się odnaleźć kompromis pomiędzy często kolidującymi interesami.

Celem artykułu jest ukazanie w nowatorski sposób „prawa turystyki”, jako koncepcji ważnej z punktu widzenia nauk społecznych.

Słowa kluczowe: prawo turystyki, prawo, nauki o zarządzaniu i jakości, turystyka

THE CONCEPT OF THE LAW OF TOURISM IN MANAGEMENT AND QUALITY SCIENCES

Abstract: Tourism law as a concept has a subjective character, which affects contracting entities in the field of tourism. As part of the considerations in this article, the importance of this concept for the discipline of management and quality sciences will be presented. Similarly, to legal sciences, the discipline of management and quality sciences is also a component of the field of social sciences. The affinity of the indicated scientific disciplines and their interdisciplinarity is particularly visible in the area of the concept of tourism law.

¹ Artykuł prezentuje osobiste poglądy autora i nie może być interpretowany jako stanowisko jakiegokolwiek organu, podmiotu czy instytucji. Artykuł prezentuje stan prawny na dzień 01.01.2023 r.

The article will present acts of generally applicable law in the field of tourism. Obligations addressed to participants of the tourism market, as legal orders and prohibitions, relate to specific behavior in the course of business. The purpose of these obligations is to protect the interests of both group and individual tourists. Seen in the context of tourism law, these obligations are mainly used to implement broadly understood access to tourism. The existence of obligations that oblige the tourism market entity to a specific action indicates that this concept tries to find a compromise between often conflicting interests.

The aim of the article is to present the law of tourism in an innovative way as a concept important from the point of view of management and quality sciences.

Keywords: tourism law, law, management and quality studies, tourism

1. Wprowadzenie

Już w roku 2014 J. Sondel stwierdził, iż „liczba przepisów odnoszących się bezpośrednio do ruchu turystycznego, zwłaszcza o charakterze transgranicznym, w porównaniu ze stanem sprzed 1989 r. zdecydowanie się zmniejszyła, problemów prawnych związanych z aktualną skalą tego zjawiska i w konsekwencji wymagających specjalnego unormowania jest (...) na tyle dużo, że można mówić o powstaniu nowej odrębnej dziedziny prawa, którą określa się na ogół jako „prawo turystyczne” bądź „prawo w turystyce”. Jest ona w tej chwili wykładana na ponad stu uczelniach w Polsce, a ponadto stanowi przedmiot niezwykle intensywnie rozwijających się badań naukowych.” (Sondel 2014) Od tamtego czasu bardzo wiele się zmieniło w obszarze regulacji turystyki, parafrazując słowa J. Sondla należy stwierdzić, iż liczba aktów prawnych regulujących obszar turystyki, w porównaniu ze stanem sprzed 2014 r. zdecydowanie się zwiększyła.

Po pierwsze ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych zmieniła swój zakres podmiotowy i przedmiotowy i stała się w wyniku zmian przepisów ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych (Borek, 2018).

Po drugie uchwalono dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, która zmieniła rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i uchyliła dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz dyrektywę Rady 90/314/EWG.

Wdrożeniem do krajowego porządku prawnego dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 była ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych wraz z sześcioma aktami wykonawczymi (Borek, Zawistowska, 2020).

W trakcie pandemii COVID-19 w obszarze turystyki wprowadzono istotne rozwiązania dotyczące Turystycznego Funduszu Zwrotów, Turystycznego Funduszu Pomocowego, a także voucherów turystycznych w ustawie z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach

związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Borek, Puciato 2023).

Z inicjatywy Prezydenta RP uchwalono z kolei ustawę z dnia 15 lipca 2020 o Polskim Bonie Turystycznym (Borek, Wyrwicz, 2021).

Wskazane zmiany nastąpiły zaledwie w ciągu 6 lat od słów J. Sondla, które zostały przytoczone na wstępie do niniejszego artykułu. Zdarzenia te pokazują jak szybko zmieniała się sytuacja prawna w turystyce w ostatnich latach. Nie jest to koniec zmian, gdyż obszar ten podlega intensywnemu przeglądowi na poziomie krajowym i unijnym. Wystarczy wskazać procedowany obecnie projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie gromadzenia i udostępniania danych dotyczących usług krótkoterminowego najmu lokali mieszkalnych, zapowiadane zmiany rozporządzenia (UE) 2018/1724 oraz działania związane z rewizją dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych. Z kolei na poziomie krajowym trwają prace nad założeniami ustawy o rodzajach usług turystycznych (Malopolska.pl).

Zmiany są proponowane także na poziomie międzynarodowym. W latach 2020-2021 na forum Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO) został wypracowany Międzynarodowy Kodeks Ochrony Turystów zaakceptowany przez Zgromadzenie Ogólne UNWTO podczas 24 sesji (30 listopada – 3 grudnia 2021 r.). Kodeks może być wdrożony całościowo lub można zdecydować o wdrożeniu tylko wybranych jego fragmentów. Jest on tzw. soft law, co oznacza, że można zdecydować o niewdrożeniu pewnych regulacji, jeśli będą one kolidować np. z prawem krajowym lub unijnym (Borek, Szot, Szuppe, 2023).

Warto wspomnieć, iż tzw. miękkie prawo (soft law) stało się również domeną krajowych organizacji pozarządowych, czego przykładem jest inicjatywa Centrum Monitoringu Rynku Turystycznego (CMRT). Jak wskazują sami autorzy koncepcji misją tego konceptu, jest profesjonalizacja branży i upowszechnianie dobrych praktyk na rynku usług turystycznych oraz wspieranie władz publicznych w dążeniu do eliminowania niezgodnych z prawem praktyk. CMRT realizuje swoją misję poprzez monitoring funkcjonowania rynku, ujawnianie nieprawidłowości, inicjowanie zmian w przepisach i upowszechnianie wiedzy dotyczącej prawa w turystyce, mającej wpływ na bezpieczeństwo klientów.” (CMRT.com.pl).

Przytoczone sytuacje mają wręcz podstawowe znaczenie organizacyjne i pokazują jak ważną gałęzią jest turystyka. Jednocześnie świadczą one o trzech obszarach regulacji turystyki jako takiej, z wykorzystaniem:

- 1) prawa powszechnie obowiązującego;
- 2) zasad etycznych;
- 3) samoregulacji branży.

Te trzy obszary regulacyjne jako składowe pojęcia „prawo turystyki” zostaną omówione w kolejnych rozdziałach niniejszych rozważań. Celem opracowania jest ukazanie jak koncepcja „prawa turystyki” może zostać wykorzystana w naukach społecznych w szczególności w obszarze badań nad dyscypliną nauk o zarządzaniu i jakości. Metody badawcze jakie wykorzystałem w ramach niniejszego opracowania to metoda dogmatyczno-egzegetyczna wymagająca ode mnie konfrontacji poglądów doktryny i analizy regulacji prawnych.

Nie znajdzie w ramach niniejszej pracy zastosowania natomiast metoda empiryczna, ponieważ omawiana tu koncepcja jest teoretycznym zagadnieniem, które wzbudziło dyskusję na jego temat. Pytanie badawcze brzmi czy koncepcja „prawa turystyki” jest potrzebna w zarządzaniu nowoczesnym przedsiębiorstwem turystycznym? Wyniki badania są nowe, dlatego proszę o ich życzliwe przyjęcie i debatę na temat przenikania się nauk o zarządzaniu i jakości z naukami prawnymi na przykładzie rynku turystycznego.

2. Prawo turystyki, prawo turystyczne, prawo w turystyce

Zaproponowana koncepcja „prawa turystyki” w podręczniku D. Borek, H. Zawistowska (red.), Prawo turystyki, Podręcznik, Gdańsk 2021 wywołała dyskusję, do której autorzy sami zachęcali już we wprowadzeniu do swojej pracy. Prawdą jest, iż dotychczas w literaturze stosowano zamiennie pojęcia „prawo turystyczne” lub „prawo w turystyce” przypisując tym wyrażeniom zakres desygnatów w postaci regulacji turystyki przez prawo powszechnie obowiązujące. J. Sondel w cytowanej na wstępie pracy poddał analizie literaturę przedmiotu od czasów PRL do roku 2014, dzięki czemu można wskazać jaka problematyka cieszyła się największym powodzeniem wśród naukowców specjalizujących się w „prawie turystycznym” lub „prawie w turystyce” (Sondel, 2014), co ważne autor obie te nazwy stosował zamiennie. Badania jakie prowadzono w obu obszarach tematycznych dotyczyły:

- odpowiedzialności osób prowadzących obiekty hotelarskie za bezpieczeństwo gości i należącego do nich mienia, a także osób prowadzących tego typu zakłady;
- prowadzenia działalności we wszystkich rodzajach obiektów hotelarskich;
- najmu pokoi gościnnych;
- działalności organizatorów turystyki i agencji turystycznych;
- umowy o podróż (udział w imprezie turystycznej);
- działalności przewodników górskich, odpowiedzialności za wypadki w górach;
- umowy przewozu;
- umów międzynarodowych w turystyce (Sondel, 2014).

Ważnym aspektem badań były też elementy administracyjnoprawne opisujące sposób prowadzenia działalności organizacyjnej i legislacyjnej organów odpowiadających za ten ważny aspekt życia społecznego i gospodarczego (Sondel, 2014).

J. Sondel opisał też działania dotyczące tzw. soft law, które należały jednak do zdecydowanej rzadkości. Pierwszym z omawianych w publikacji projektów z tego zakresu jest tzw. „Kodeks

narciarski”, „który początkowo nie miał żadnej mocy prawnej, później ze względu na to, że przyczynił się do wprowadzenia ładu na nartostradach i trasach narciarskich, został zaakceptowany przez Polski Związek Narciarski i wreszcie uznano go za normę prawną, wyposażając w odpowiednią sankcję drogą rozporządzenia Rady Ministrów o warunkach bezpieczeństwa osób przebywających w górach.” (Sondel, 2014). Obecnie rozporządzenie to nie ma mocy prawnej, natomiast autor wskazuje też na drugą inicjatywę tzw. „Kodeks kultury turystycznej”, który raczej stanowił materiał do dyskusji, aniżeli przedmiot szerokich badań w środowisku. Konstatacja z przeprowadzonej analizy jest raczej przygnębiająca, gdyż świadczy o tym, że w obszarze badań prawa miękkiego „to w zasadzie wszystko” (Sondel, 2014).

Biorąc pod uwagę wskazaną analizę i prowadzone badania regulacji rynku turystycznego, zaproponowano trzecią drogę polegającą na stworzeniu pojęcia „Prawo turystyki”. Ważnym jest, iż od samego początku koncepcja ta odnosiła się do realnych problemów z jakimi mierzy się zarówno dyscyplina nauk prawnych jak i nauk o zarządzaniu i jakości będąca częścią dziedziny nauk społecznych. Autorzy podręcznika pt. „Prawo turystyki. Podręcznik” red. D. Borek, H. Zawistowska, Warszawa 2021 wyszli z założenia, iż propozycja stworzenia nowego pojęcia musi mieć swój rodowód zarówno w naukach prawnych, jak i w naukach o zarządzaniu i jakości (Borek, Zawistowska, 2021). W ramach tych ostatnich niezwykle ważne jest, aby posiadać aktualną wiedzę na temat otaczającego nas świata, w szczególności warstwy organizacyjnoprawnej, która pozwala na podejmowanie decyzji w zgodzie z regulacjami (Borek, 2019, s. 28). Podstawą takiego postrzegania działań jest m.in. compliance, czyli grupa mechanizmów pozwalających zapewnić zgodność działalności biznesowej z prawem, etyką ale także zasadami wypracowanymi w ramach samoregulacji branży jako takiej (Makowicz, 2011, s. 24). Dodatkowo należy pamiętać, iż turystyka nierozzerwalnie wiąże się z aksjologią, czyli nauką o wartościach, zrachowaniach etycznych, moralności (Ossowska, 1963, s. 9-20). Ludzka aktywność zawsze dotyka wyznawanych wartości, dlatego nie można ich pominąć rozważając na temat regulacji obszaru działalności społecznej jakim jest turystyka.

3. Etyka, Zarządzanie, Prawo

Trzy podstawowe elementy wymienione w tytule niniejszego rozdziału są składowymi w uproszczeniu pojęcia: „prawo turystyki”. W jakim kontekście każdy z tych elementów tworzy koncepcję, która podlega rozważaniom w niniejszym artykule, to postaram się wykazać w niniejszym rozdziale.

Prawo turystyczne oraz prawo w turystyce zajmują się sposobami tradycyjnego ujęcia turystyki w regulacjach prawa powszechnie obowiązującego. Tymczasem równie istotne są pozaustawowe zasady normowania tego obszaru życia społecznego. „Prawo turystyki” jako najpełniejsza koncepcja opisywania stosunków regulacyjnych w turystyce, skupia się na następujących płaszczyznach:

1) moralnej, związanej z podstawami aksjologicznymi, które znajdują zastosowanie w stosunku do rynku turystycznego i prowadzenia przedsiębiorstwa turystycznego;

2) samoregulacyjnej/organizacyjnej- opracowywanej w ramach wyłącznej właściwości przez branżę turystyczną;

3) prawnej- wynikającej ze źródeł prawa powszechnie obowiązującego.

Biorąc powyższe pod uwagę, „prawo turystyki” ma w założeniu być dziedziną, która będzie podejmowała problemy badawcze ujęte w trzech zasadniczych grupach tematycznych dotyczących: etyki, zarządzania i prawa.

1) Etyka

Przykładowe problemy badawcze objęte zainteresowaniem „prawa turystyki” obejmują aksjologiczne i filozoficzne podstawy jej uprawiania. Zasadniczym celem powinno być poszukiwanie odpowiedzi na pytanie - po co regulować turystykę? Turystyka od czasu, kiedy powstała wiązała się z wolnym wyborem, dlatego tak ważna jest odpowiedzialność, etyka i moralność podróży. Powołując się na T. Wójciaka, należy wskazać, iż część działań podejmowanych dla tego obszaru może budzić uzasadniony sprzeciw jak np. turystyka aborcyjna czy seksturystyka, inna zaś tworzyć pozytywne emocje – turystyka zrównoważona, etnoturystyka, itd. (Wójciak, 2006) Ciekawe, iż najpełniejszym do chwili obecnej opracowaniem traktującym o podstawach etycznych turystyki jest monografia Z. Dziubińskiego z 2006 r. zatytułowana „Aksjologia Turystyki”. Zasadnym wydaje się zatem podjęcie próby uzupełnienia istotnej luki w piśmiennictwie w tym zakresie, rolę tę wypełnić powinna nowa koncepcja „prawa turystyki”.

2) Zarządzanie

Drugim istotnym zakresem badawczym „prawa turystyki” jest zarządzanie i samoregulacyjne działania branży. Ponadto, Corporate Social Responsibility, soft law, Alternative Dispute Resolution, Online Dispute Resolution, kodeksy dobrych praktyk- to tylko niektóre z ważnych obszarów objętych zainteresowaniem badań w ramach koncepcji „prawa turystyki”. Podstawowym zagadnieniem badawczym w tym obszarze powinno być zastanowienie się nad znalezieniem odpowiedzi na pytanie dlaczego warto pewne sprawy uregulować branżowo, a nie czekać na działania prawodawcy? Wewnętrzne systemy rekomendacji, sądownictwo polubowne czy dobre praktyki to ważne elementy budowania samoregulacji w turystyce. Tego typu obszar aktywności stał się celem podstawowym m.in. dla wspomnianego już na początku niniejszego artykułu Centrum Monitoringu Rynku Turystycznego, którego zakres zadań założyciele określili w następujący sposób: „pełnienie funkcji edukacyjnej w zakresie stosowania przez przedsiębiorców i innych uczestników rynku turystycznego regulacji prawnych, monitoring niezgodnych z prawem praktyk na rynku usług turystycznych, współpraca z organami administracji publicznej w zakresie stosowania prawa, kształtowanie dobrych praktyk w działalności na rynku usług turystycznych, upowszechnianie dobrych praktyk i wiedzy dot. prawa, prowadzenie szkoleń skierowanych do branży

turystycznej, w zakresie prawa, jak również inicjowanie zmian w przepisach prawa” (CMRT.com.pl). Powyższe świadczy dobitnie, iż „prawo turystyki” poza koncepcją teoretyczną ma swój wymiar wybitnie praktyczny czego wyrazem jest powołanie ciała branżowego do monitorowania działań prowadzonych na rynku przez przedsiębiorców.

3) Prawo

Pod pojęciem „prawo” rozumiemy akty prawa powszechnie obowiązującego. Podejmowana przez „prawo turystyki” problematyka w tym obszarze badań dotyczy zatem tego wszystkiego co było omówione w rozdziale 2, gdzie przytoczono dokładną analizę J. Sondla (Sondel, 2014). Przedmiot badań w zakresie prawa należy jednak poszerzyć o zagadnienia legislacyjne – dotyczące procesów, procedur i zasad tworzenia przepisów prawa powszechnie obowiązującego. Akty prawa powszechnie obowiązującego regulujące to tzw. hard law. Zasadnicze pytanie badawcze brzmi zatem, dlaczego państwo powinno ingerować w obszar turystyki?

Podsumowując, połączenie tych trzech sfer (filarów) regulowania turystyki w ramach koncepcji „prawa turystyki” jest założeniem całościowym i kompletnym. Tylko takie podejście do regulacji może dać pełny obraz tego jak postrzegana jest turystyka jako obszar regulacji. Poza teoretyczną wartością omawianej koncepcji „prawo turystyki”, wykazuje wręcz ponadprzeciętne walory praktyczne założeń poznawczych. Celem badań w ramach „prawa turystyki” jest konkretny efekt- wypracowanie wniosków de lege ferenda w omawianym obszarze i dyskusja nad obecnymi pomysłami Rządu, UE, UNWTO a także analiza procesów zarządzania współczesnym przedsiębiorstwem turystycznym.

4. Nauki o zarządzaniu i jakości

W kontekście rozważań z poprzednich rozdziałów, należy ustalić czy problematyka „prawa turystyki” jest warta zainteresowania dyscypliny naukowej jaką są nauki o zarządzaniu i jakości, będącej elementem dziedziny nauk społecznych.

Wykorzystując potencjał każdego z wymienionych obszarów badawczych (etyka, zarządzanie, prawo) należy uznać je za adekwatny zakres badań szeroko pojętych regulacji w turystyce. Do tych ostatnich należą nie tylko przepisy prawa powszechnie obowiązującego, ale również dobre praktyki, regulacje branżowe i zasady etyki w prowadzonej działalności biznesowej (Sztandera, Borek, 2021), co jest niezwykle ważne dla dyscypliny naukowej jaką są nauki o zarządzaniu i jakości.

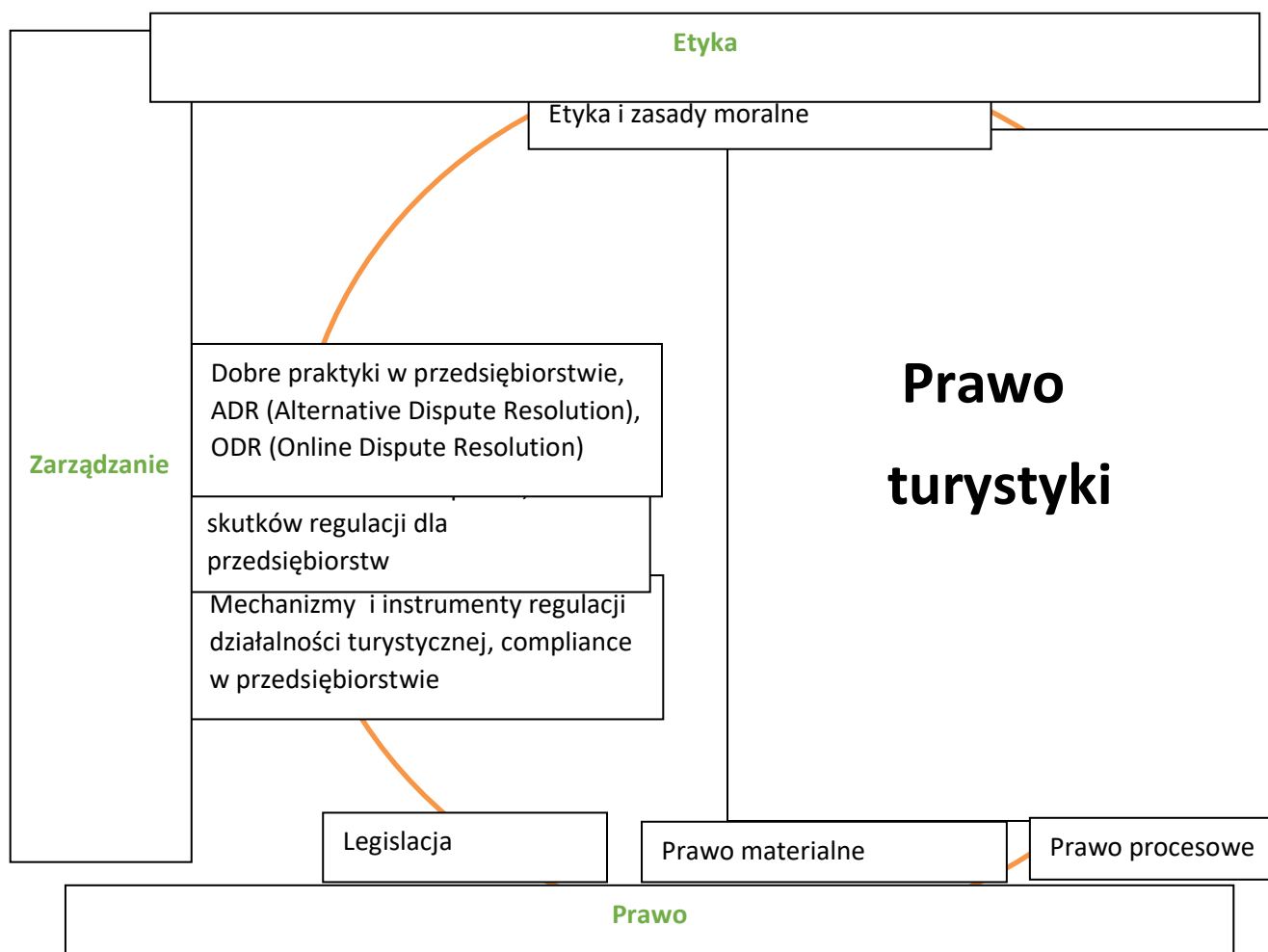
Dyscyplina ta zajmuje się bowiem m.in. badaniem wpływu zasad etycznych i moralnych na działalność gospodarczą. Normy etyczne są niezwykle ważne w całym szeregu uwarunkowań prowadzenia biznesu i zazębiają się z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, a z całą

pewnością wywierają wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstwa turystycznego poprzez regulowanie jego działalności aktami prawa.

Równie ważna dla zarządzania i jakości wydaje się analiza prawnych instrumentów i mechanizmów regulacji jakości usług turystycznych. Dzięki ekonomicznej analizie prawa stwarza się możliwość oceny skutków regulacji w powiązaniu z jakością. Biorąc pod uwagę powyższe i odniesienie tego obszaru do regulacji przedsiębiorstwa turystycznego - badania są podejmowane także w obszarze legislacji, jako formy stanowienia instrumentów regulacji działalności gospodarczej. Compliance i samoregulacja branży to podstawy dobrej działalności biznesowej na rynku usług turystycznych (SGH.waw.pl).

Nie budzi wątpliwości również wywierająca wpływ na zarządzanie i jakość determinanta w postaci prawa powszechnie obowiązującego, które tworzy prawo procesowe jak i materialne w turystyce. Biorąc powyższe pod uwagę - opinie i badania podejmowane w zakresie szeroko pojętego „prawa turystyki”, dają nieograniczone wręcz możliwości analiz tego obszaru.

Tylko formuła w postaci koncepcji „prawa turystyki” daje możliwość kompleksowego podejścia do badania regulacji turystyki w wymiarze prawa powszechnie obowiązującego, społecznej odpowiedzialności biznesu i etyki prowadzonej działalności.

Schemat 1 – „Prawo turystyki”, źródło- opracowanie własne

Zaprezentowany schemat obrazuje trzy zakresy składowe „prawa turystyki”, które udało się w skrótovej formie przedstawić w ramach niniejszego artykułu. Część z elementów, które wchodzą w skład omówionych zakresów zazębia się. Przykładowo legislacja będąca elementem prawa zazębia się z zarządzaniem, podobnie jak dobre praktyki rynkowe, które częściowo wpisują się w zarządzanie jak również w zagadnienia etyczne. Dlatego też, rozprawianie na temat regulowania tego ważnego społecznie i gospodarczo obszaru, jakim jest turystyka powinno być postrzegane przez pryzmat tych trzech zakresów nierozłącznie (Borek 2022). Nauki o zarządzaniu i jakości cechują się interdyscyplinarnością, podobnie jak omawiana koncepcja „prawa turystyki”. Ta ostatnia jako wartościowa wpisuje się wprost w zakres badań prowadzonych w naukach o zarządzaniu i jakości ponieważ w swe podstawie dotyczy przedsiębiorców, będących zasadniczym elementem rynku turystycznego. Koncepcja ta zatem w najszerszym możliwym stopniu odzwierciedla zapotrzebowanie branży oraz doktryny na realne uwzględnienie szerokiego aspektu regulacji w obszarze życia społeczno-gospodarczego jakim jest turystyka (Borek, Migdal, 2023).

5. Podsumowanie

„Prawo turystyki” staje dziś w obliczu wyzwań ale i zagrożeń, jakie niosą za sobą technologie informacyjne. Nowe kanały sprzedaży, formy połączonych i powiązanych usług turystycznych oraz zapewnienie dostępu do niczym niezakłóconej imprezy turystycznej stanowią problematykę, która wymaga uregulowania nie tylko przepisami prawa powszechnie obowiązującego, ale również zasadami samoregulacji i etyki (Bombol, Dąbrowska 2003). Należałoby zatem w ramach „prawa turystyki” skonsumować zmianę, która dokonała się w zakresie nowych technologii. Jak wynika z dotychczasowych rozważań istnieją formy publicznoprawnej ochrony podróży oraz przedsiębiorstw turystycznych. W prawie powszechnie obowiązującym są one dosyć ubogie i dotyczą zapewnienia bezpieczeństwa przede wszystkim w związku z przebiegiem imprezy turystycznej. Przytoczone w artykule regulacje ustawowe mają zatem charakter pomocniczy w stosunku do zasad etycznych i samoregulacji. Nie jest kwestią przypadku, że największe znaczenie w tym zakresie należy przypisać przepisom wewnętrznym organizacji branżowych. Koncepcja „prawa turystyki” na potrzeby nauk o zarządzaniu i jakości jest rozwiązaniem nowatorskim i jako jedyna zakłada połączenie trzech kluczowych obszarów- zarządzania, etyki i prawa (Borek 2022). Przeprowadzone badania mogą mieć pewne ograniczenia i słabości, ponieważ sama koncepcja „prawa turystyki” jest zagadnieniem dosyć świeżym. Znaczenie badań jest niewątpliwe dla nowoczesnych przedsiębiorstw turystycznych, dla których sprawa compliance powinna być zagadnieniem zasadniczym. Dlatego też sama koncepcja, ma wymiar nie tylko teoretyczny, ale również wybitnie praktyczny.

Bibliografia

1. Bombol M., Dąbrowska A. (2003), *Czas wolny Konsument, Rynek, Marketing*, Warszawa;
2. Borek D. (2018), *Przedsiębiorca w ustawie o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych – koncepcja przedmiotowego charakteru regulacji* (w:) Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny UW 4/2018;
3. Borek D. (2019), *Ustawa z dnia 25 czerwca 1999 r. o Polskiej Organizacji Turystycznej – Komentarz*, Radom;
4. Borek D. (2022), *Kompendium do nauki Prawa Turystyki- wybór aktów prawnych*, Szczecin;
5. Borek D., Zawistowska H. (2020), (red.) *Komentarz do ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, Gdańsk;
6. Borek D., Migdal M. (2023) (red.) *Stan prawa turystyki w Polsce praktyczne vademecum zarządzania i organizacji*, Szczecin;
7. Borek D., Puciato D. (2023), *Extraordinary and Unavoidable Circumstances in Tourism under COVID-19 and Post Pandemic Times—Casus Poland as Example of Sustainability Management* (w:) Sustainability 2023, 15(3);
8. Borek D., Szot K., Szuppe K. (2022), *Kodeks Ochrony Turystów UNWTO w aspekcie jego zgodności z obowiązującymi przepisami prawa europejskiego i krajowego*, (w:) Folia Turistica 59/2022;
9. Borek D., Wyrwicz E. (2021), *Agroturystyka jako miejsce realizacji Polskiego Bonu Turystycznego - aspekty prawne*, (w:) Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2/2021;
10. Borek D., Zawistowska H. (2021), (red.), *Prawo turystyki, Podręcznik*, Gdańsk;
11. CMRT.com.pl (2023) <https://cmrt.com.pl/>;
12. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i uchylająca dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz dyrektywę Rady 90/314/EWG;
13. Makowicz B. (2011), *Compliance w przedsiębiorstwie*, Warszawa;
14. Malopolska.pl (2023) <https://www.malopolska.pl/aktualnosc/turystyka/o-zalozeniach-zmian-w-ustawie-o-rodzajach-uslug-turystycznych>;
15. Ossowska M. (1963), *Podstawy nauki o moralności*, Warszawa;
16. SGH.waw.pl (2023) <https://www.sgh.waw.pl/zasady-compliance-w-turystyce-cykl-kursow-dokształcających>;
17. Sondel J. (2014), *O początkach i rozwoju doktryny prawa turystycznego* (w:) Prace Komisji Historii Nauki PAU 13/2014;
18. Sztandera A., Borek D. (2021), *Turystyka na rozdrożu*, (w:) Wiadomości Turystyczne 10/2021;
19. Ustawa z dnia 15 lipca 2020 o Polskim Bonie Turystycznym;
20. Ustawa z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych;
21. Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych;
22. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach hotelarskich oraz usługach pilotów wycieczek i przewodników turystycznych;
23. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych;
24. Wójciak T. (2006), *Aksjologia turystyki- wolność i odpowiedzialność*(w:) Aksjologia Turystyki, red. Z. Dziubiński, Warszawa 2006.